

تحلیل جامعه‌شناختی محیط زیست و رفتار افراد نسبت به آن در مناطق روستایی و شهری استان کرمانشاه

آرش ضیاءپور^{۱*}، ندا کیانی پور^۲، محمدرضا نیکبخت^۳

^۱ کارشناس ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی کرمانشاه

^۲ کارشناس بهداشت محیط، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی کرمانشاه

^۳ دکترای داروسازی، رئیس دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی کرمانشاه

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱۱/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۹/۲۹

The sociological analysis of the environment and the people's behavior towards it in rural and urban areas in Kermanshah

A. Ziapour^{1*}, N. Kianipour², M. R. Nikbakht³

¹ M.A. in sociology, Kermanshah University of medical sciences and health services

² B.Sc. in environmental health, Kermanshah University of medical sciences and health services

³ Ph.D. in pharmacology, manager of Kermanshah University of medical sciences and health services

Abstract

The aim of the present study is to answer these basic questions: firstly, how are the environmental responsible and irresponsible behaviors in terms of rural and urban areas? Secondly, what is the relationship between environmental knowledge and environmental behaviors? Thirdly, what is the difference between environmental responsible behaviors in terms of rural and urban areas? The present study is conducted using the survey method. The statistical society consisted of 385 people aged over 18 from rural and urban areas in Kermanshah. They were selected using stratified random sampling proportionate to size. The findings revealed that the people had a responsible behavior towards environment in Kermanshah, and there is not a significant relationship between environmental knowledge and behavior towards the environment. Further, environmental behavior in rural areas was more responsible than urban areas, more responsible among elderly than the young, more responsible among the married than singles, and more responsible among women than men.

Keywords: Environmental behaviors, environmental knowledge, rural and urban areas, Kermanshah

چکیده

هدف این مطالعه، پاسخگویی به این سؤالات اساسی است که اولاً، رفتارهای مسئولانه و غیر مسئولانه زیست محیطی بر حسب مناطق روستایی و شهری چگونه است؟ ثانیاً، چه رابطه‌ای بین دانش زیست محیطی و رفتارهای زیست محیطی وجود دارد؟ ثالثاً، چه تفاوتی بین رفتارهای مسئولانه زیست محیطی بر حسب مناطق مورد مطالعه (روستا/ شهر) وجود دارد؟ پژوهش حاضر با روش پیمایشی انجام گرفت. جامعه آماری تحقیق شامل ۳۸۵ نفر از افراد ۱۸ سال به بالای ساکن در مناطق شهری و روستایی استان کرمانشاه می‌باشد، که به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای از نوع انتساب متناسب با حجم انتخاب شده‌اند. نتایج نشان می‌دهد رفتارهای مردم در استان کرمانشاه نسبت به محیط زیست مسئولانه است و بین دانش زیست محیطی و رفتار نسبت به محیط زیست ارتباط معنی‌داری وجود ندارد. همچنین رفتارهای زیست محیطی در مناطق روستایی مسئولانه‌تر از مناطق شهری، در میان افراد مسن مسئولانه‌تر از افراد جوان، در میان متأهلان مسئولانه‌تر از مجردان و در میان زنان مسئولانه‌تر از مردان می‌باشد.

کلید واژگان: رفتارهای زیست محیطی، دانش زیست محیطی، مناطق شهری و روستایی، کرمانشاه

مقدمه

می‌توان استدلال کرد که این مسائل و دگرگونی‌ها، بر زندگی انسان مدرن بیش از هر زمان دیگری تأثیر گذاشته است. پژوهشگران معتقدند که مشکلات زیست محیطی مانند تغییرات جهانی آب و هوا، آلودگی هوا در منطقه، آلودگی آب و ... در نتیجه رفتار انسان که تغییرات مضر در محیط طبیعی را به صورت برگشت‌ناپذیر ایجاد می‌کند، به وجود می‌آید. آنها مطرح کرده‌اند ساکنان کره خاکی و آیندگان آن با جدی‌ترین تهدید روبرو هستند، و اگر بر این مشکل غلبه نشود، ممکن است هیچ جهان قابل دوام برای سکونت نسل‌های آینده باقی نماند (Ibid).

بیان مسأله

ادغام شدن تغییرات سریع در محیط داخلی و جهانی با تغییر رفتار انسان در رابطه با مکان زندگی و چگونگی زندگی در آن مکان، اهمیت مطالعه رفتارهای زیست محیطی را افزایش می‌دهد. مطالعه رفتارهای زیست محیطی از قرن ۲۰ به بعد مورد توجه بیشتری قرار گرفت. به عنوان مثال Dunlap et al تعداد قابل توجهی از تغییرات در مورد محیط زیست و تأثیر فعالیت‌های انسانی بر روی آنرا بررسی کرده و به این نتیجه رسیده‌اند که رفتار مسئولانه زیست محیطی، یکی از عناصر کلیدی در فرآیند توسعه پایدار محیط زیست در جوامع مدرن و در حال توسعه است که دولت‌ها باید طرح و برنامه‌ای برای حفاظت از محیط زیست در مقیاس‌های مختلف جهت کاهش تهدیدات و خطرات محیط زیستی را تدوین نمایند و مردم در جهت اجرای طرح و برنامه‌های تدوین شده، همکاری کنند (Salehi, 2008).

قسمت اعظم مسائل محیط زیستی ما همچنان باقی است زیرا حل آنها مستلزم تغییر شکل شیوه‌ها و رفتارهای تولید و مصرف و همچنین شیوه‌های سازمان اجتماعی و زندگی‌های شخصی است. گرم شدن کره زمین همچون تهدیدی مرگ بار طالع شده است؛ جنگل‌های گرمسیری دچار حریق می‌شوند؛ مواد شیمیایی سمی عمیقاً وارد زنجیره غذایی شداند؛ موجی از فقر زندگی انسان را تباہ می‌سازد و دولت‌ها با سلامتی مردم بازی می‌کنند که مثال بارز آن شیوع جنون گاوی از طریق

به‌زعم صاحب نظران جامعه‌شناسان محیط زیست، به خصوص Bootchin طرفداری از محیط زیست، یک گرایش نسبتاً جدیدی است ولی ریشه‌های آن در تاریخ گذشته انسان و جامعه قرار دارد. تمامی جوامع بشری مجبور به پرداختن به محیط زیست بوده‌اند زیرا محیط نه تنها منابع ضروری حیات آنها را تأمین می‌کرد، بلکه کانون ستیز و تهدید برای ادامه حیات بوده است Bootchin مطرح می‌کند که در تمدن غرب همواره سه پرسش در مورد انسان و طبیعت مطرح است.

۱. شرایط طبیعت در غیبت هر گونه نفوذ انسان چگونه است؟

۲. تأثیر طبیعت بر انسان چیست؟

۳. تأثیر انسان بر طبیعت کدام است و نقش بشر در طبیعت چیست؟ (Bootchin, 2008).

حفظ طبیعت، تلاش برای بهبود کیفیت محیط زیست و رهیافت اکولوژیک (زیست بوم شناختی) به زندگی، اندیشه‌های متعلق به قرن نوزدهم بود که مدت‌های مدید تنها برای نخبگان روشنفکر کشورهای مسلط مطرح بوده است. این قبیل اندیشه‌ها، از جمله اندیشه‌های بنیانگذاران اولیه Audubbon Association در ایالات متحده آمریکا، مختص یک گروه از نخبگان بود که زیر فشار سهمگین صنعتی‌شدن به زانو در آمده بودند. توجه به محیط زیست ربع پایانی قرن بیستم جایگاه ممتازی در چشم انداز تاریخ کسب کرده بود. در دهه ۱۹۹۰، ۸۰ درصد آمریکاییان و بیش از دو سوم اروپاییان خود را طرفدار محیط زیست می‌دانسته‌اند (Castells, 1999). تجربه مشکلات زیست محیطی به کشورهای توسعه یافته محدود نمی‌شود و در سه دهه گذشته، اکثر کشورها از جمله ایران را نیز شامل می‌شود. مسائل زیست محیطی منجر به این شد که دولت‌ها و مؤسسه‌های بین‌المللی نیز برنامه‌ریزی نموده و قوانین متعددی را برای حفظ طبیعت، ارتقای کیفیت زندگی و نهایتاً نجات کره زمین در بلند مدت و نجات نسل کنونی ساکنان آن در کوتاه مدت وضع کنند (Salehi, 2008).

در اوایل قرن ۲۱، مسائل زیست محیطی و دگرگونی‌های آن مورد توجه بسیاری از متفکران قرار گرفت بدین شکل

خود اعلام نمودند که برای توجه به زمین، رفتار و شیوه نگرش جدیدی لازم است (Castells, 1999).

باورهای زیست محیطی یا جهان بینی، به عنوان نظامی از گرایش‌ها و باورها درباره رابطه بین انسان و محیط زیست، تعیین کننده رفتارهای حفاظتی یا چارچوب‌های مرجعی هستند که هنگام تعامل با محیط زیست از آنها استفاده می‌شود. در این رابطه می‌توان گفت که طرز فکر ما اولین چیزی است که وارد محیط می‌شود و با شکل دهی چگونگی ارزش گذاری اجزای مختلف زیست بوم، چگونگی رفتار ما با آن را تعیین می‌کند. لذا، نوع رفتار ما با محیط زیست تا حد زیادی به چگونگی درک ما از رابطه خود با آن وابسته است. این که ما چگونه برای محیط زیست ارزش قائلیم، تعیین کننده این است که نقش و عملکرد خود را بر زمین چگونه می‌بینیم و برای به اشتراک گذاردن این منابع با دیگران، چگونه رفتار می‌کنیم (Abedi Sarvestani, Shahvali and Mohaghegh Damad, 2007).

مسائل محیط زیست گسترده‌اند و تغییرات عظیم در شیوه زندگی و فرهنگ غالب بر انسان در عصر حاضر و رسیدن به سطح سازگار با محیط زیست و تأثیر بر محیط زیست و همچنین فراهم کردن فرصت‌هایی برای حل مشکلات زیست محیطی باید مورد توجه بیشتری قرار گیرند. با توجه به اهمیت مسائل زیست محیطی و نقش اساسی رفتارهای انسان در حفظ یا تخریب آن، لازم است که رفتار انسان مد نظر قرارگیرد. در این مطالعه بر رفتار انسان به جای جنبه‌های تکنولوژیک و طبیعی محیط زیست تأکید شده است. حل و فصل معضل زیست محیطی نه تنها در تغییرات تکنولوژیک نهفته است بلکه در نگرش و رفتار انسان نسبت به محیط زیست وجود دارد (Salehi, 2008). Maloney بر "بحران زیست محیطی به عنوان بحران رفتار ناهنجار" تأکید کرد به عبارت دیگر، الگوهای خاصی از مصرف کردن، استفاده نادرست و نامطلوب از زمین و... ناسازگار با زندگی انسان در طبیعت و کره خاکی است و باعث نابودی زندگی انسان می‌شود (Maloney, 1973).

صادرات گوشت گاو بریتانیاست (Castells, 1999). اما این واقعیت که تمامی مسائل مذکور و مسائل عدیده دیگر وارد مبحث عمومی شده‌اند و اینکه آگاهی فزاینده‌ای نسبت به همبستگی متقابل و خصلت جهانی آنها به وجود آمده است مبنایی برای حل آنها و شاید مبنایی برای اصلاح جهت‌گیری نهادها و خط مشی‌ها به سوی نظام اقتصادی و اجتماعی پاسخگو است که از لحاظ اجتماعی و سیاسی مورد قبول واقع شده است (Ibid). امروزه تفاهم عمومی حکایت از آن دارد که راه حل واقعی محیط زیست باید انسان و رفتارهای انسانی را شامل شده و متکی به آن باشد و انسان می‌باید به دنبال پایداری نه فقط برای محیط زیست بلکه برای محیطی برای فعالیت‌های اقتصادی خود باشد تا بشریت و محیط زیست بتوانند آینده طولانی‌تری داشته باشند (Benson, 2003).

محیط زیست طبیعی مورد تهدید قرار گرفته است زیرا، انسان با کمک فناوری، قادر است تا در سطح کره زمین، به تخریب محیط زیست اقدام کند (Abedi Sarvestani, Shahvali and Mohaghegh Damad, 2007). بروز بحران‌های زیست محیطی موجب طرح این پرسش شده است که آیا محیط زیست می‌تواند در مقابل رفتار فعلی انسان‌ها دوام بیاورد؟ هر روز بر این آگاهی افزوده می‌شود که نه می‌توان همانند گذشته به مصرف منابع جهان ادامه داد و نشانه‌های تنگناهای زیست محیطی در همه جا آشکار شده است. اگرچه ارائه آمار و اطلاعات پیرامون وضعیت محیط زیست لازم است اما، بیش از این که به اطلاعات علمی درباره خسارات وارد شده به زمین نیاز باشد، به توافقی جمعی درباره چگونگی رفتار نسبت به این سیاره نیاز است. در این شرایط، انسان باید به این پرسش سخت پاسخ گوید که: هنگامی که افراد خواهان به حداکثر رساندن سود خود هستند چگونه می‌توان از بهره برداری بیش از حد و تخریب منابع طبیعی جلوگیری کرد؟ در واقع چالش موجود، چگونه زندگی کردن بر روی زمین نیست بلکه، قبولاندن این چگونگی به افراد است (Ibid). در این راستا، می‌توان به بیانیه هشدار دانشمندان به بشریت در سال ۱۹۹۲ اشاره کرد که در آن بیش از ۱۰۰۰ دانشمند از ۷۲ کشور و از جمله ۱۰۵ برنده جایزه نوبل، با انتشار نام‌های

تحقیق بر نظریه‌های معاصر جامعه‌شناسی محیط زیست تمرکز شده است.

Hughes معتقد است که به لحاظ تاریخی جامعه‌شناسی محیط زیست از سال‌های ۱۹۷۰ که به عنوان یک حوزه درسی مستقل ظهور کرد از دو مرحله گذر کرده است. در مرحله اول جامعه‌شناسان محیط زیست تلاش کرده‌اند که از میان مجموعه‌ای از عوامل نزدیک و مرتبط به هم یک عامل کلیدی را که موجب یک بحران مداوم از فرسایشی و تخریب می‌شد را تعیین کنند. در مرحله دوم و اخیراً تغییر قابل ملاحظه‌ای به سوی کشف موثرترین فرایندهای اصلاح و بهبود زیست محیطی صورت گرفته است (Salehi, 2008; Hanigan, 2006 quotes). بنا به گفته Hanigan وقتی علل تخریب گسترده محیط زیست را در نظر بگیریم دو دیدگاه اصلی وجود دارد ۱- تبیین زیست بومی که در مدل Katon and Danlp کارکرد زیست محیطی رقابتی تجسم یافته است ۲- تبیین سیاسی، همان‌گونه که در مفهوم کار یکنواخت تولید ارائه شده توسط آلن اسکانبیرگ یافت می‌شود (Ibid). Batel at et مشاهده کرده‌اند که در سال‌های ۱۹۸۰ نظریه کار یکنواخت تولید ارائه شده توسط Askanybrg, Gould and Wineberg and their companions و نیز پارادایم زیست‌بومی جدید (NEP¹) ارائه شده توسط دانلپ و کاتون اساساً تنها مدعیان قابل توجه برای تفوق نظری در عرصه جامعه‌شناسی محیط زیست بوده‌اند که تا امروز هم مؤثر باقی مانده‌اند (Batel at et, 2003 quotes: Salehi, 2008).

۱- پارادایم جدید زیست محیطی

از اواخر دهه ۱۹۶۰ متفکران رادیکال اقتصادی شروع به طرح راه حل‌های نظری برای بحران زیست محیطی در حال رشد در امریکا و جاهای دیگر کردند. بسیاری از صاحب نظران این تفکر با بررسی دقیق سیستم‌های تولید صنعتی با دیدی انتقادی نتیجه گرفتند که رشد نامحدود اقتصادی که بیشتر مدل‌ها، تصورشان را دارند از نظر اکولوژی ناممکن است.

اهداف این مطالعه پاسخگویی به موضوعات اساسی ذیل است:

الف- شناخت رفتارهای مسئولانه و غیر مسئولانه زیست محیطی بر حسب مناطق شهری.

ب- تعیین تفاوت رفتارهای مسئولانه زیست محیطی بر حسب مناطق مورد مطالعه (روستا و شهر).

ج- تبیین ارتباط بین دانش زیست محیطی و رفتارهای زیست محیطی.

د- تبیین ارتباط بین متغیرهای زمینه‌ای و رفتارهای زیست محیطی.

برای پرداختن به موضوعات اساسی فوق، سؤالات اساسی ذیل در تحقیق حاضر مطرح شده است:

اولاً، رفتارهای مسئولانه و غیر مسئولانه زیست محیطی بر حسب مناطق شهری چگونه است؟

ثانیاً، چه رابطه‌ای بین دانش زیست محیطی و رفتارهای زیست محیطی وجود دارد؟

ثالثاً چه تفاوتی بین رفتارهای مسئولانه زیست محیطی بر حسب مناطق مورد مطالعه (روستا / شهر) وجود دارد؟

رابعاً چه تفاوتی و یا چه رابطه‌ای بین رفتارهای مسئولانه زیست محیطی بر حسب متغیرهای زمینه‌ای (سن، وضع تأهل، سطح تحصیلات، جنسیت، و...) وجود دارد؟

چارچوب نظری تحقیق

اهمیت پژوهش در باب رفتار زیست محیطی طی دهه‌های گذشته افزایش یافته است (Hines et al, 1987). این موضوع همچنین نظر پژوهشگران فعال در مجموعه وسیعی از رشته‌های دانشگاهی را به خود جلب کرده است. در واقع همان طور که Benton و Redclift مطرح کردند فاز جدید دغدغه زیست محیطی موجب شده که جامعه‌شناسان، نقش وسیعی‌تر، متفاوت‌تر و خلاقانه‌تری را برای علوم اجتماعی در مباحث زیست محیطی قائل شوند (Salehi, 2008).

جامعه‌شناسان که در برهه‌های مختلف تاریخ به مطالعه مسائل زیست محیطی پرداخته‌اند و زمینه‌های متفاوتی را مورد توجه قرار داده‌اند، با اینکه نظریه‌ها و دیدگاه‌های متعددی در زمینه مطالعه رابطه بین جامعه و محیط زیست وجود دارد در این

1 . New environmental paradigm

۲- ارزش‌های فرا مادی

ظهور شواهدی مبنی بر تغییر در ارزش‌های اساسی کشورهای پیشرفته صنعتی از دهه ۱۹۶۰ آغاز شد ارزش‌های فرا مادی شروع به جایگزین شدن ارزش‌های مادی کرده بودند. این تغییر با اصلاحات مادی گرای و فرا مادی گرای مفهوم سازی شد. Inglehart عضو پیشرو این دیدگاه از آن را به عنوان تغییر از ارجحیت دادن به ثروت مادی و امنیت به سوی تأکید بیشتر بر احساس تعلق، تحقق خود و کیفیت زندگی یاد می‌کند (Inglehart, 1997؛ Salehi, 2008). Inglehart در کتاب خود انقلاب آرام می‌گوید که ارزش‌های مردم غرب از تأکید زیاد بر رفاه مادی و امنیت جانی به تأکید بیشتر بر کیفیت زندگی تغییر کرده است (Armaki 2004 quotes: Inglehart, 1997؛ Azad and Ghiasvand).

از نظر Inglehart علل و استلزامات این تغییر پیچیده است اما اصل اساسی آن به سادگی بیان می‌شود مردم به نیازها و تهدیدهای آنی بیشتر توجه نشان می‌دهند تا چیزهایی که بعید و بی خطر به نظر می‌رسند. بر این اساس اینگلهارت توضیح می‌دهد که حس زیباطلبی کم و بیش جهانی است. اما مردم گرسنه بیشتر به دنبال غذا هستند تا رضایت زیبا شناختی طبق نظر Inglehart امروزه بطور بی‌سابقه‌ای نسبت بزرگی از جمعیت غربی در شرایط بی نظیری از امنیت اقتصادی پرورش یافته‌اند و این امنیت جانی و اقتصادی همچنان ارزش مثبت خود را حفظ کرده است اما اولویت نسبی آن کمتر از گذشته است (Ibid). Inglehart معتقد است که همزمان با حرکت جوامع غربی از فاز صنعتی به فاز فرا صنعتی توسعه بنظر می‌رسد که اولویت‌های ارزشی اساسی مردم در حال تغییر است پس انتقال از جامعه صنعتی به فراصنعتی منجر به تأکید فزاینده بر خود بیانگری می‌شود و متناظر با آن افزایش ثروت کلی جامعه موجب تغییر ارزش‌ها از تأکید شدید بر امنیت جانی و اقتصادی به تأکید فزاینده و رفاه ذهنی و کیفیت زندگی می‌شود (Salehi, 2008). Inglehart برای تعیین اینکه این تغییرات ارزشی چه هستند و در کدام زمینه‌های زندگی مردم رخ می‌دهند در همکاری با flangan به بررسی تغییر ارزشی در جوامع صنعتی می‌پردازد و می‌گوید که این

Pirages با نسبت دادن این محدودیت‌های مادی و انتروپیک به مصرف نهایی مفهوم حالت پایای اقتصاد را بنا نهاد. طبق نظر وی دیدگاه حالت پایا براساس اصول اولیه فیزیکی، بیولوژیکی و اخلاقی بنا شده است و بی‌واسطه و بدون کمک شبیه‌سازی‌های کامپیوتری، قابل استنتاج از آنهاست و با سرمایه ثابت مردم و ثروت مادی در سطح منتخب و مطلوبی نگه داشته می‌شود (Salehi, 2008). جریان مادی تولید و مصرف پیرو سطوح جمعیتی مورد نظر و استانداردهای زندگی می‌باید کم شود نه زیاد، او دلیل می‌آورد که محدودیت هم در مکان و هم در مطلوبیت رشد، محدودیت اقتصادی از عرضه کم پول را ایجاد می‌کند (Ibid). این بحث اقتصادی همراه با نشانه‌هایی از رشد تخریب اکولوژیکی افکار جدی درباره یک اخلاق جدید تولیدی را برانگیخته است.

Lier and Danlp می‌گویند که علی‌رغم چیرگی یک پارادیم اجتماعی ضد اکولوژیکی غالب در جامعه آمریکا در سال‌های اخیر افکاری ظهور کرده‌اند که این پارادیم اجتماعی غالب را به چالش می‌کشند (Ibid). مباحث عمومی در مورد محدودیت اجتناب ناپذیر رشد لزوم رسیدن به یک اقتصاد حالت پایا، اهمیت حفظ تعادل طبیعت و نیاز به رد این ایده انسان محورانه که طبیعت تنها برای استفاده انسان‌ها وجود دارد. مثال‌هایی از این تغییرها هستند. در رابطه با این تغییرها آنها نتیجه می‌گیرند که چنین ایده‌هایی در کنار هم یک جهان بینی را تشکیل می‌دهند. شاید بهترین استعاره سفینه زمین باشد- که بطور چشمگیری با جهان بینی حاصل از (DSP¹) جامعه امریکایی متفاوت است Lier and Danlp برای تمایز این دیدگاه جدید که اختلاف‌های اساسی با پارادیم اجتماعی غالب دارد آن را پارادیم جدید زیست محیطی نامیدند (Lier and Danlp, 1987؛ quotes: Salehi, 2008). بسیاری از صاحب نظران این دیدگاه معتقدند که تفکر جدید در تفکرات زیست محیطی، به صورت یک پارادیم زیست محیطی جدید مطرح شد که محدودیت‌های رشد را تشخیص داده و بر اهمیت تعادل طبیعت متمرکز است.

1. Dominant social paradigm

شده‌اند. حجم نمونه با استفاده از فرمول منطقی Cochran و به شرح ذیل تعیین شده است (Rafipour, 1996).

$$n = \frac{t^2(pq)}{d^2} \div \left(1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2(pq)}{d^2} - 1 \right) \right)$$

۹۵٪: t اندازه متغیر در توزیع طبیعی (ضریب اطمینان).

$d = ۰/۰۵$ سطح احتمال مورد نظر.

$p = ۰/۵$ احتمال دارا بودن صفت یا قرار گرفتن در نمونه.

$q = ۰/۵$ احتمال دارا نبودن صفت یا قرار نگرفتن در نمونه.

$N = ۱۳۴۶۳۸۳$ جامعه آماری

$n = ۳۸۵$ حجم نمونه مورد نظر

جدول زیر توزیع جمعیت و نمونه‌های آماری را بر حسب مناطق نشان می‌دهد.

جدول ۱. توزیع جمعیت و نمونه آماری تحقیق

ردیف	منطقه	جمعیت آماری	درصد جمعیت	نمونه آماری	درصد نمونه
۱	شهری	۷۰۵۷۱۵	۵۲/۴	۲۰۷	۵۳/۸
۲	روستایی	۶۴۰۶۶۸	۴۷/۶	۱۷۸	۴۶/۲
	مجموع	۱۳۴۶۳۸۳	۱۰۰	۳۸۵	۱۰۰

ابزار تحقیق پرسشنامه‌ای بوده است که Reliability سؤالات آن با استفاده از Cronbach's Alpha Coefficient ارزیابی شده که مقدار محاسبه شده برای متغیر وابسته (۰/۸۶۷۳ = ضریب آلفای کرونباخ)، تأیید کننده قابلیت اعتماد یا پایایی ابزار سنجش می‌باشد. Validity سؤالات نیز از طریق Face Validity مورد تأیید قرار گرفته است.

برای جمع آوری داده‌ها و اطلاعات لازم در این تحقیق از روش میدانی استفاده شده است. بدین منظور پرسشگر آموزش دیده با مراجعه به جامعه آماری و انتخاب تصادفی منظم (سیستماتیک) واحدهای نمونه در مناطق شهری و روستایی به واسطه مصاحبه و تکمیل پرسشنامه، داده‌ها و اطلاعات لازم را جمع آوری نموده است. برای انجام تجزیه و تحلیل و به کارگیری روش‌های آماری ابتدا داده‌ها در نرم‌افزار

ارزش‌ها و تغییرها می‌تواند به صورت تأکیدی بر آزادی شخصی و سیاسی مشارکت برابری مدارا با اقلیت‌ها و کسانی که عقاید مخالف دارند پذیرش ایده‌ها و سبک‌های جدید زندگی حفاظت از محیط زیست و توجه به کیفیت مسائل زندگی تبلور یابند (Inglehart and flangan, 1987) (Inglehart and flangan, 1987). quotes: Salehi, 2008

Inglehart برای پیشی بینی وسعت ارزش‌های فرامادی در یک کشور دو فرضیه را بکار می‌برد: فرضیه کمیابی و فرضیه اجتماعی شدن، در فرضیه کمیابی Inglehart فرض می‌کند که اولویت فرد بازتاب محیط اجتماعی اقتصادی است به این معنی که فرد بالاترین ارزش را به چیزهایی می‌دهد که کمیابند.

فرضیه اجتماعی شدن بر این فرض استوار است که جهت گیری ارزشی فرد - مادی‌گرایی یا فرا مادی‌گرایی - عمدتاً در سال‌های اولیه زندگی شکل می‌گیرد و معتقد است که جهت گیری اولیه فرد علی‌رغم تجارب بعدیش نسبتاً پایدار باقی می‌ماند (Inglehart, 1994).

چارچوب این مطالعه برگرفته از نگرش‌ها و رفتارهای زیست محیطی در چارچوب مفهومی متشکل از ارزش‌های فرامادی و پارادایم جدید زیست محیطی است. از نظریه Inglehart مفهوم ارزش‌های فرامادی را برگرفته است این مفهوم در بر گیرنده اولویت‌های ارزش خاصی، که احتمالاً رفتار مردم را شکل می‌دهد، است شامل رفتارهای زیست محیطی که از ارزش‌های زیست محیطی و نیز پارادایم جدید زیست محیطی نشات می‌گیرند. مفهوم پارادایم جدید زیست محیطی در وهله اول برای ما راهی برای تعیین منظور (معنای) ما از رفتارهای زیست محیطی است.

مواد و روش‌ها

روش تحقیق در مطالعه انجام شده از نوع پیمایشی می‌باشد. جمعیت آماری تحقیق شامل کلیه افراد ۱۸ سال به بالای ساکن در استان کرمانشاه می‌باشد. نمونه آماری شامل ۳۸۵ نفر از ساکنان مناطق شهری است که به روش نمونه گیری تصادفی طبقه‌ای از نوع انتساب متناسب با حجم انتخاب

توجه محققان علوم اجتماعی قرار می‌گیرد. در این تحقیق نیز به خاطر اهمیت آن، مورد توجه قرار گرفت.

گروه سنی: برای پاسخ به این سؤال که جوانترها رفتار مسئولانه‌تری نسبت به محیط زیست دارند یا مسن ترها، گروه سنی پاسخگویان مورد توجه قرار گرفت.

وضعیت تأهل: برای پاسخ به این سؤال که وضعیت تأهل افراد تأثیری بر رفتار مسئولانه نسبت به محیط زیست دارد یا نه؟

سطح تحصیلات والدین: برای پاسخ به این سؤال که سطح تحصیلات والدین تأثیری بر رفتار مسئولانه نسبت به محیط زیست دارد یا نه؟

الف. یافته‌های توصیفی:

در این بخش به توصیف یافته‌های تحقیق در دو قسمت پرداخته می‌شود. قسمت اول به متغیرهای زمینه‌ای و قسمت دوم به مفاهیم اصلی تحقیق اختصاص دارد. برای توصیف یافته‌ها از روش‌های آمار توصیفی استفاده می‌گردد.

۱- متغیرهای زمینه‌ای

متغیرهای زمینه‌ای در این تحقیق شامل: جنسیت، وضعیت تأهل، محل سکونت، و سن می‌شود که اطلاعات آنها برای رعایت اختصار در یک جدول خلاصه شده است. جدول زیر توزیع فراوانی پاسخگویان را بر حسب جنسیت، وضعیت تأهل، محل سکونت و سن نشان می‌دهد.

جدول ۲. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب جنسیت، وضعیت تأهل،

محل سکونت و سن

متغیر	گروهها	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۲۰۵	۵۳/۲
	زن	۱۸۰	۴۶/۸
وضعیت تأهل	مجرد	۱۹۵	۵۰/۶
	متاهل	۱۹۰	۴۹/۴
محل سکونت	روستا	۱۷۸	۴۶/۲
	شهر	۲۰۷	۵۳/۸
سن	۱۸-۲۷	۱۸۲	۴۷/۳
	۲۸-۳۷	۱۲۶	۳۲/۷
	۳۸-۴۷	۵۶	۱۴/۵
	۴۸ به بالا	۲۱	۵/۵

آماری (SPSS) مناسب پردازش گردید و سپس تحلیل داده‌ها متناسب با سطح سنجش متغیرها انجام گرفت. قبل از ارائه یافته‌ها و نتایج، هر یک از مفاهیم اصلی و مهم تحقیق به شرح زیر تعریف می‌گردد:

رفتارهای زیست محیطی مسئولانه: رفتارهای زیست محیطی

مسئولانه مجموعه‌ای از کنش‌های افراد جامعه نسبت به محیط زیست است که در یک طیف وسیع از احساسات، تمایلات و آمادگی‌های خاص برای رفتار نسبت به محیط زیست را شامل می‌شود.

افراد هر اجتماعی بر حسب شرایط و مقتضیات خاص اجتماعی و فرهنگی برخورد متفاوتی نسبت به محیط زیست دارند. این برخوردها و رفتارها ممکن است کاملاً منفی و بر علیه محیط زیست و یا بالعکس کاملاً مثبت و بر له

محیط زیست باشد (Khoshfar and Salehi, 2009). لذا

اینکلهارت تلاش برای زیباتر سازی شهرها و روستاها و داشتن طبیعت زیبا را به عنوان یک ارزش فرامادی تلقی می‌کند که در جوامع پست مدرن جایگاه رفیع‌تری دارد (Inglehart, 1994).

برای سنجش رفتارهای زیست محیطی مسئولانه بر

اساس مطالعات انجام شده در ایران (Khoshfar and Salehi, 2009)

(Salehi, 2009) مقولات در قالب گویه‌هایی که نشان‌دهنده

رفتار مسئولانه یا غیرمسئولانه نسبت به محیط زیست بود در

قالب ۲۸ سؤالات مورد سنجش قرار گرفته است.

میزان دانش زیست محیطی: دانش افراد شامل اطلاعات

عمومی در باره اهمیت و نقش محیط زیست در زندگی انسان

می‌باشد که توسط تعداد ۱۱ سؤال مورد ارزیابی قرار گرفته

است. برای پاسخ صحیح به هر یک از این سؤالات نمره یک

و برای پاسخ غلط نمره صفر لحاظ شده است.

محل سکونت: محل زندگی افراد در این مطالعه مناطق شهری

در نظر گرفته شده است.

جنسیت: برای پاسخ به این سؤال که مردان رفتار مسئولانه-

تری نسبت به محیط زیست دارند یا زنان، متغیر جنسیت

مورد توجه قرار گرفت.

تحصیلات: آموزش و تحصیلات به خاطر دانش افزایی و

کسب اطلاعات بیشتر، همواره به عنوان یک متغیر مهم مورد

		۱۰		۲۹		جای سوزاندن انرژی استفاده می‌کنید؟
۳/۳	۷/۱۱	۳/۱۵	۹/۲۳	۷/۲۵	۲۳/۴	در مواقع غیر ضروری تعداد دفعات دوش گرفتن را کم می‌کنید؟
۳/۶	۷/۵	۹/۶	۷/۱۷	۹/۲۴	۴۰/۳	هنگام مسواک زدن شیر آب را می‌بندید؟
۳/۲	۱/۱۲	۷/۱۸	۲/۲۴	۵/۲۵	۱۹/۵	از میوه و سبزی طبیعی با پرورش غیر شیمیایی استفاده می‌کنید؟
۳/۱	۱/۱۶	۷/۱۷	۹/۲۲	۶/۲۲	۲۰/۵	لباس‌هایی که استفاده نمی‌کنید به دیگران برای استفاده دوباره می‌دهید؟
۳/۶	۷/۸	۳/۱۴	۶/۱۶	۶/۲۳	۳۷/۷	چراغ‌های اضافی در منزل را خاموش می‌کنید؟
۳/۲	۸/۸	۱۹	۴/۲۴	۱/۲۹	۱۸/۷	وسایل خانه که استفاده نمی‌کنید به دیگران جهت استفاده دوباره می‌دهید؟
۳/۶	۸/۳	۸/۳	۵/۲۰	۲/۳۲	۳۰/۶	درجه حرارت وسایل گرمازا برای صرفه جویی انرژی کم می‌کنید؟
۳/۴	۸/۶	۱/۱۶	۶/۲۲	۹/۳۰	۲۱/۸	از شیر آب هنگام شستشوی ظروف بصورت متناوب استفاده می‌کنید؟
۳/۴	۱/۹	۴/۱۸	۴/۱۷	۹/۲۲	۳۰/۴	از کیسه پلاستیکی یا زنبیل برای حمل خرید استفاده می‌کنید؟
۳/۶	۶/۸	۸/۱۳	۲/۱۸	۲/۳۲	۲۹/۱	از فروشگاه‌های محلی مواد غذایی خود را تهیه می‌کنید؟
۳/۱	۱/۱۴	۳/۲۲	۹/۱۷	۳/۲۱	۲۳/۶	از تولیدات محلی استفاده می‌کنید؟
۳/۹	۶/۵	۷/۵	۱/۱۶	۸/۲۱	۴۸/۱	از لامپ کم مصرف جهت روشنایی خانه استفاده می‌کنید؟
۳/۵	۱/۹	۹/۹	۷/۱۸	۴/۳۰	۳۰/۱	وسایل برقی خانگی کم مصرف را تهیه می‌کنید؟
۲/۶	۶/۲۸	۱/۲۳	۳/۲۰	۳/۱۳	۱۵/۱	از دستمال کاغذی بازیافت شده استفاده می‌کنید؟
۲/۸	۳/۲۲	۳/۲۲	۹/۱۷	۸/۲۰	۱۶/۶	از بطری‌ها و ظروف پلاستیکی دوباره استفاده می‌کنید؟
۲/۶	۱/۲۶	۸/۲۱	۸/۲۰	۲/۱۹	۱۱/۴	از زباله‌های که قابل تبدیل به کود هستند بعنوان کود استفاده می‌کنید؟

۵۳/۲٪ از پاسخگوها مرد یعنی ۲۰۵ نفر از ۳۸۵ نفر حجم نمونه و ۴۶/۸٪ از پاسخگوها زن یعنی ۱۸۰ نفر از حجم نمونه را شامل شده است. ۵۰/۶٪ از پاسخگوها مجرد یعنی ۱۹۵ نفر از ۳۸۵ نفر حجم نمونه و ۴۹/۴٪ از پاسخگوها متأهل یعنی ۱۹۰ نفر از حجم نمونه را شامل شده است. ۴۶/۲٪ از پاسخگوها ساکن روستا یعنی ۱۷۸ نفر از ۳۸۵ نفر حجم نمونه و ۵۳/۸٪ از پاسخگوها ساکن شهر یعنی ۲۰۷ نفر از حجم نمونه را شامل شده است. جدول زیر توزیع فراوانی رفتارهای مسؤولانه زیست‌محیطی همراه شاخص میانگین از ۵ را نشان می‌دهد.

جدول ۳. توزیع نسبی (درصد) رفتارهای مسؤولانه زیست‌محیطی

شاخص میانگین از ۵	گزینه‌ها					رفتارهای زیست محیطی
	اصلاً	بندرت	گاهی	اکثر اوقات	همیشه	
۴/۱	۳/۴	۷/۳	۹/۹	۲۷	۵۲/۵	بخاری اتاق‌هایی که لازم نیست گرم باشد را خاموش می‌کنید؟
۳/۷	۶/۵	۱۰	۱۷	۳۴	۳۱/۲	وقتی از آبگرم کن استفاده نمی‌کنید درجه آن را کم می‌کنید؟
۳/۸	۵/۷	۱۵	۱۶	۲۶	۳۹	هنگام استحمام دوش آب را زمانی که نیاز ندارید می‌بندید؟
۳/۸	۶/۸	۷	۱۳	۲۶	۴۱/۶	هنگام شستشوی دست شیر آب را که نیاز نداشته باشید می‌بندید؟
۳/۲	۱۵	۳	۱۷	۲۵	۱۸	از مواد شوینده استاندارد و غیر مضر برای محیط زیست استفاده می‌کنید؟
۳/۴	۱	۲	۱۸	۲۱	۳۵/۸	از سم‌های مضر برای محیط زیست استفاده می‌کنید؟
۳/۴	۱/۹	۹/۹	۱۷	۲۳	۲۳/۹	در خانه از ظروف و بطری‌های شیشه‌ای استفاده می‌کنید؟
۲/۹	۱/۲	۳	۲۲	۱۸	۱۹/۲	از کاغذهای باطله مجدداً استفاده می‌کنید؟
۳/۵	۱/۵	۱۸	۱۴	۲۱	۳۶/۴	از پودرهای مناسب و درست برای شستشوی لباس استفاده می‌کنید؟
۳/۶	۸/۱	۴	۲۱	۱۶	۳۰/۹	از لباس گرم در فصل سرما به

جدول زیر برای پی بردن به میزان دانش زیست محیطی پاسخگویان با توزیع نسبی (درصد) دانش زیست محیطی همراه شاخص میانگین از ۱ را نشان می‌دهد.

جدول ۴. توزیع نسبی (درصد) دانش زیست محیطی

شاخص	جواب درست (درصد)	جواب نادرست (درصد)	میانگین از ۱
مهمترین منبع تولید برق در استان	۴۰/۳	۵۹/۷	۰/۴۰
خواندن کتاب در مورد محیط زیست	۱۶/۹	۸۳/۱	۰/۱۳
خواندن نشریه در مورد محیط زیست	۱۸/۷	۸۱/۳	۰/۱۶
آلودگی خاک و آب با استفاده بیش از حد کود شیمیایی	۸۳/۱	۱۶/۹	۰/۸۷
وظیفه لایه اوزون	۵۲/۵	۴۷/۵	۰/۵۲
سرانجام جمع آوری زباله‌ها	۵۶/۴	۴۳/۶	۰/۵۶
زباله‌های دیر تجزیه	۷۶/۱	۲۳/۹	۰/۷۶
عامل آلودگی هوا	۷۳	۲۷	۰/۷۲
عامل نابودی حیوانات	۴۴/۹	۵۵/۱	۰/۴۴
عامل نابودی گیاهان	۲۹/۹	۷۰/۱	۰/۲۹
فایده مناطق حفاظت شده در استان	۳۴/۳	۶۵/۷	۰/۳۴
شاخص میانگین از ۱	۰/۴۷		

میانگین رفتارهای زیست محیطی پاسخگویان بر حسب جنسیت در جدول زیر قابل ملاحظه می‌باشد.

جدول ۵. تفاوت میانگین رفتارهای زیست محیطی بر حسب جنسیت

متغیر مستقل	گزینه‌ها	میانگین	انحراف معیار	مقدار آزمون t	سطح معنی‌داری
جنسیت	مرد	۳/۴۰	۰/۵۲	۰/۰۰۴	۰/۲۰۱
	زن	۳/۴۷	۰/۵۱		

داده‌های این جدول بیانگر آن است که میانگین رفتارهای زیست محیطی به طور کلی برای زنان و مردان به ترتیب ۳/۴۷ و ۳/۴۰ می‌باشد این امر حکایت از آن دارد میزان میانگین رفتارهای زیست محیطی زنان بیشتر از مردان است اما تفاوت مشاهده شده از لحاظ آماری معنادار نبوده است. بررسی متغیر

کاغذ را از زباله‌های دیگر جدا می‌کنید؟	۱۶/۱	۱۹	۱۶	۱۶	۱/۴	۲/۷
در کوچه و خیابان زباله می‌ریزید؟	۳۹/۷	۲	۱۸	۱۴	۷/۸	۵/۵
شاخص میانگین از ۵	۳/۳۷					

همچنان که ملاحظه می‌شود، میانگین رتبه‌ای رفتارهای مربوط به گویه‌های ردیف ۲۸، ۲۲، ۴، ۳، ۲، ۱ بیشتر و یا نزدیک به عدد ۴ به دست آمده است که نشان‌دهنده رفتار مسئولانه نسبت به موارد فوق در حد «زیاد» می‌باشد. این موارد اغلب شامل صرفه‌جویی در مصرف انرژی‌ها مانند آب و برق و منابع طبیعی هستند. همچنین میانگین رتبه‌ای مقادیر رفتارهای مربوط به گویه‌های ردیف ۲۷، ۲۶، ۲۵، ۲۴، ۸، کمتر از عدد ۳ و یا بسیار نزدیک به عدد ۳ حاصل شده است که نشان‌دهنده تحقق این گونه رفتارها در حد «متوسط» می‌باشد. میانگین مقدار رفتارهای مربوط به ۱۷ گویه دیگر در حد بیش از «متوسط» قرار دارند. شاخص میانگین میانگین‌ها نیز حاکی از این است که در مجموع رفتارهای زیست محیطی در مناطق مورد بررسی در حد بیش از متوسط (۳/۳۷ از ۵) می‌باشد. این مقدار نشان می‌دهد که میزان مسئولانه بودن رفتارهای مردم جوامع مورد بررسی در حد بیش از متوسط است.

همچنان که ملاحظه می‌شود، میانگین رتبه‌ای دانش مربوط به گویه‌های ردیف ۸، ۷، ۴، ۱ نزدیک به عدد ۱ به دست آمده است که نشان‌دهنده دانش زیست محیطی نسبت به موارد فوق در حد «زیاد» می‌باشد. همچنین میانگین رتبه‌ای مقادیر دانش مربوط به گویه‌های ردیف ۹، ۶، ۵، ۱ بسیار نزدیک به عدد ۰.۵ حاصل شده است که نشان‌دهنده تحقق این گونه دانش در حد «متوسط» می‌باشد. میانگین مقدار دانش مربوط به ۴ گویه دیگر در حد کمتر از «متوسط» قرار دارند.

ب. یافته‌های تحلیلی

در این قسمت بر اساس به کارگیری آزمون‌های آماری، رابطه بین متغیرها مورد سنجش و ارزیابی قرار می‌گیرد. مقایسه

جنسیت نشان می‌دهد که، تفاوتی بین رفتارهای زیست محیطی مردان و زنان وجود ندارد.

به زعم نگارنده رفتارها و نگرش‌های زنان در جامعه ایرانی انعکاسی از رفتارهای مردان است. زنان در جامعه ما دارای استقلال فکری به طور کامل نیستند افکار آنها نشأت گرفته از افکار پدران یا برادران و یا شوهران‌شان است. ادامه روند تاریخی نظام مردسالاری دلیل عمده‌ای برای عدم استقلال زنان و اندیشه‌های آنها در جامعه است که در نتیجه ما تفاوت معناداری از رفتارهای زیست محیطی بین زنان و مردان را شاهد نیستیم. جدول زیر مقایسه میانگین رفتارهای زیست محیطی پاسخگوها بر حسب وضعیت تأهل را نشان می‌دهد.

جدول ۶. تفاوت میانگین رفتارهای زیست محیطی بر حسب

وضعیت تأهل

متغیر مستقل	گزینه‌ها	میانگین	انحراف معیار	مقدار آزمون t	سطح معنی‌داری
وضعیت تأهل	مجرد	۳/۳۶	۰/۵۵	۵/۶۱۷	۰/۰۰۴
	متأهل	۳/۵۱	۰/۴۶		

داده‌های این جدول بیانگر آن است که میانگین رفتارهای زیست محیطی به طور کلی برای مجرد و متأهل به ترتیب ۳/۳۶ و ۳/۵۱ می‌باشد آزمون آماری t نشان می‌دهد تفاوت معنی‌داری بین رفتارهای زیست محیطی و وضعیت تأهل وجود دارد به طوری که رفتار زیست محیطی متأهل‌ها مسئولانه‌تر از مجردها است.

به نظر می‌رسد از یک طرف متأهل‌ها بعلت این که مسئولیت‌هایی که قبلاً بر عهده خانواده‌شان بوده را خود بر عهده می‌گیرند احساس مسئولیت و تعهد خاصی در زندگی‌شان ایجاد می‌شود چون رفتارهای زیست محیطی بخشی از مسئولیت‌پذیری متأهل‌ها است پس آنها رفتارهای مسئولانه‌تری نسبت به محیط زیست دارند. از طرف دیگر می‌توان این نتیجه را در اثر اندیشه‌های مذهبی و ارزش‌های فرا مادی دانست. مقایسه میانگین رفتارهای زیست محیطی پاسخگوها بر حسب محل سکونت را در جدول زیر نشان داده می‌شود.

جدول ۷. تفاوت میانگین رفتارهای زیست محیطی بر حسب

محل سکونت

متغیر مستقل	گزینه‌ها	میانگین	انحراف معیار	مقدار آزمون t	سطح معنی‌داری
محل سکونت	روستا	۳/۷۱	۰/۴۳	۲/۷۳	۰/۰۰۰
	شهر	۳/۱۹	۰/۴۶		

داده‌های این جدول بیانگر آن است که میانگین رفتارهای زیست محیطی به طور کلی برای شهری و روستایی به ترتیب ۳/۷۱ و ۳/۱۹ می‌باشد آزمون آماری t نشان می‌دهد تفاوت معنی‌داری بین رفتارهای زیست محیطی، شهرنشینان با روستائینان وجود دارد. به طوری که رفتار زیست محیطی روستائینان مسئولانه‌تر از شهرنشینان است.

این تفاوت بدست آمده از دو جنبه قابل تحلیل است: ۱- شیوه تولید ۲- میزان مصرفی بودن.

۱- شیوه تولید: چون روستائیان اکثر نیازهای‌شان را از طبیعت می‌گیرند و طبیعت جزء لاینکف فعالیت‌های اقتصادی آنهاست. وابستگی به طبیعت منجر به ارزشمندی محیط طبیعی می‌شود که در نتیجه رفتارهای مسئولانه‌تری دارند. اما پیچیدگی شیوه‌های تولید در مناطق شهری و درگیر نبودن افراد بطور مستقیم با شیوه‌های تولید منجر به این می‌شود که ساکنان شهری احساس وابستگی کمتری نسبت به محیط طبیعی داشته و در نتیجه رفتارهای‌شان نسبت به روستائیان کمتر مسئولانه باشد.

۲- میزان مصرفی بودن: جوامع شهری نسبت به جوامع روستایی مصرفی‌ترند زیرا بیشتر کالاهای تولید شده برای استفاده مصرف کنندگان شهری تولید می‌شود. که در نتیجه آن مقدار ضایعات و آلودگی در این مناطق بیشتر است عدم دانش زیست محیطی و عدم آموزش‌های لازم زیست محیطی باعث می‌شود رفتارهای شهری‌ها نسبت به روستائیان کمتر مسئولانه باشد. جدول شماره ۸ ضریب همبستگی رفتارهای زیست محیطی با گروه سنی نشان می‌دهد.

جدول ۸. رابطه بین گروه سنی با رفتارهای زیست محیطی

متغیر مستقل	نام آزمون آماری	مقدار آزمون	سطح معنی داری
گروه سنی	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۰۹۰	۰/۰۷۷

** رابطه در سطح ۰/۰۱ معنی دار است

همانطور که در جدول بالا مشاهده می شود رابطه بین تحصیلات پاسخگویان و تحصیلات والدین آنها با رفتار مسئولانه نسبت به محیط زیست منفی معنی دار است یعنی، به ازای افزایش هریک از این متغیرها، می توان انتظار داشت که رفتار افراد نسبت به محیط زیست، غیرمسئولانه تر باشد. این نتیجه تأمل بر انگیز بوده و نیاز به توجیه دارد. شاید بتوان گفت که سطح تحصیلات به این خاطر ارتباطی با رفتارهای مسئولانه زیست محیطی ندارد که در متون و کتب درسی دانش زیست محیطی آموزش داده نمی شود. بنابراین نمی توان انتظار داشت که افراد بدون کسب معلومات و دانش نسبت به محیط زیست، با آن مسئولانه رفتار نمایند.

بحث و نتیجه گیری

در مورد رفتارهای زیست محیطی، یافته ها حاکی از این هستند که رفتارهای مسئولانه نسبت به محیط زیست در منطقه مورد مطالعه اغلب شامل صرفه جویی در مصرف انرژی و سوخت می گردد. در مجموع می توان استنباط نمود که رفتار افراد مورد مطالعه در حدود ۶۷/۴ درصد مسئولانه و ۳۲/۶ درصد غیر مسئولانه بوده است. در مورد قسمت غیر مسئولانه بودن رفتارها نسبت به محیط زیست می توان به چند دلیل اشاره کرد که آنها شامل موارد زیر هستند:

۱- محتوای کتاب های درسی: در کتاب های درسی (افراد مورد مطالعه یعنی افراد ۱۸ سال به بالا) آنطور که باید به محیط زیست توجه شود، توجه نمی شود، مسائلی از جمله اخلاق زیست محیطی و نحوه تعامل با طبیعت در آنها دیده نمی شود. تأکید بیش از حد بر مسائل تکنولوژیک در کتاب ها و عدم توجه به مسائل اجتماعی و انسانی در دوره های پیش از دانشگاهی و حتی در مقاطع بالاتر در سطح دانشگاهی منجر به نبودن دانش اجتماعی و انسانی زیست محیطی شده است. در مقاطع تحصیلی دانشگاهی ما شاهد دروسی از جمله جامعه شناسی زیست محیطی، روان شناسی زیست محیطی و اخلاق زیست محیطی نیستیم که می توانند بیشتر تأثیر خود را بر نحوه تعاملات اجتماع با محیط زیست داشته باشد. در نتیجه موارد ذکر شده ما شاهدیم با افزایش تحصیلات رفتارهای زیست محیطی غیر مسئولانه به دست بیاید. در ضمن

همانطور که مشاهده می شود رابطه مثبت معنی داری بین متغیرها وجود دارد یعنی، به ازای افزایش سن، می توان انتظار داشت که رفتار افراد نسبت به محیط زیست، مسئولانه تر باشد. نتایج بدست آمده در این گروه های سنی یافته های تحقیق را در مورد وضعیت تأهل تأیید می کند به نظر می رسد مسن ترها بیشتر تحت تأثیر ارزش های فرامادی قرار گرفته اند که یکی از ارزش های فرامادی الگوهای عملی ارزش ها یعنی هنجارهایی هستند که به وسیله دین و مذهب تبلیغ می شوند. بدین ترتیب رفتارهایی که دیدگاه دینی و مذهبی را انعکاس می دهند نیز از برجستگی بیشتری برخوردارند زیرا آموزه های دینی و مذهبی همواره حامی و مدافع منابع طبیعی بوده و مروج رفتارهای مسئولانه و مهربانانه نسبت به طبیعت و محیط زیست هستند. در جدول زیر رابطه بین میزان دانش زیست محیطی و سطح تحصیلات والدین و تحصیلات با رفتارهای زیست محیطی را مشاهده می کنیم.

جدول ۹. رابطه بین میزان دانش زیست محیطی و سطح تحصیلات والدین و تحصیلات پاسخگویان با رفتارهای زیست محیطی

متغیر مستقل	نام آزمون آماری	مقدار آزمون	سطح معنی داری
میزان دانش زیست محیطی	ضریب همبستگی پیرسون	-۰/۰۲۲	۰/۶۶۸
سطح تحصیلات والدین	ضریب همبستگی پیرسون	-۰/۱۵۰ **	۰/۰۰۳
تحصیلات پاسخگویان	ضریب همبستگی پیرسون	-۰/۱۹۹ **	۰/۰۰۰

** رابطه در سطح ۰/۰۱ معنی دار است

راهنمای تعامل انسان با طبیعت و آموزش این رفتارها در مناطق شهری و روستایی از ضرورت‌های انکار ناپذیر به ویژه در مناطق شهری و روستایی استان کرمانشاه می‌باشد.

سپاسگزاری

پژوهشگران لازم می‌دانند از کلیه پاسخگویانی که در این مطالعه به صورت داوطلبانه شرکت کرده و تجربیات گرانبه‌ای خود را صادقانه در اختیار محقق قرار داده‌اند تقدیر و تشکر نمایند.

References

- Abedi Sarvestani Ahmad, Shahvali mansour, Mohaghegh Damad Seyyed Mostafa (2007), Environmental nature and views focusing on Islamic viewpoints. Quarterly of ethics in science and technology, 2nd year, no 1, 2, spring and summer, 2007, p: 59-72.
- Armaki Azad, Taghi & Ghiasvand Ahmad (2004), Sociology of Cultural Changes in Iran, Tehran. An dey publications, 2004, 1st edition.
- Benson John (2003), Environment ethics. Translated by Abdolhossein Vahabzadeh, Jahad Daneshgahi publications, Mashad, 1st edition.
- Botkin, Daniel & Edward Keller (2006), Ecology, the Living Planet Earth. Translated by Abdolhossein Vahabzadeh, 3rd edition.
- Camono Bari (2003), Human and the Environment. Translated by Behrouz Dehzad, Moje sabz publications, 1st edition.
- Castels Manuel (2005), The Information Age of Economy, Society and Culture. Translated by Hasan Chavoshian, Tarhe no publications, 4th edition.
- Hines, G. M., Hungerford, H. R., & Toma, A. N. (1987), Analysis and synthesis of research on responsible environmental behaviour: A meta-analysis. Journal of Environmental Education.
- Inglehart, Ronald (1994), Cultural Revolution in the Developed Industrial Society. Translated by Maryam Vatar, Tehran, Kavir publications, 1st edition.
- Khoshfar Gholamreza & Salehi Sadegh (2009), Social investment and people's attitude towards environment in mazandaran province (case study: Amol, Babol, Babolsar, Behshahr, Tonekabon, Ramsar, Mohammad Abad, Neka), proceedings at the conference of social issues in Mazandaran, Mazandaran University, vol 1, fall.
- Maloney, M. P., & Ward, M. P. (1973), Ecology: Let's hear from the people. An objective scale for the

دانش‌های زیست محیطی ما بیشتر در حوزه‌های تکنولوژیکی است که عدم دانش زیست محیطی در حوزه‌های انسانی به این منجر می‌شود حتی با افزایش دانش تکنولوژیکی، رفتارهای زیست محیطی غیر مسئولانه به دست بیاید. در اینجا این سؤال مطرح می‌شود پس چرا کسانی که دارای تحصیلات کمتری هستند رفتار زیست محیطی مناسبتری دارند؟ به نظر می‌رسد کسانی که دارای تحصیلات کمتری هستند ارزش‌های خانوادگی، مذهبی و نیز عرفهای جوامع سنتی و احساس وابستگی به طبیعت در آنها ماندگاری بیشتری دارد.

۲- عدم توجه مسئولان به رفتارها بعنوان عامل تأثیرگذار بر محیط زیست: بیشتر کارهای صورت گرفته و آنچه صورت می‌گیرد در حوزه آلودگی‌های صنعتی و تمرکز بر مناطق حفاظت شده است و نیز ایجاد مانع و عدم تصویب بوجه‌های کافی برای فعالیت تشکل‌های غیر دولتی زیست محیطی از جمله عوامل و نیز مسائل مطرح شده نشان دهنده عدم توجه مسئولین به بعد انسانی و اجتماعی محیط زیست است.

۳- فرهنگ مقاومت منفی: زمانی که نارضایتی و اعتراضی در جامعه به وجود بیاید و مجرای قانونی برای ابراز اعتراض بسته باشد ما با یک نوع نابهنجاری مواجه می‌شویم که از آن تحت عنوان فرهنگ مقاومت منفی (نوعی جهت‌گیری نسبت به هنجارهای قانونی موجود در جامعه) یاد می‌شود. در این حالت اولین مکان بروز این نابهنجاری و اولین آسیب آن متوجه محیط طبیعی می‌شود.

۴- فرهنگ بی‌توجهی: هر چه برای انسان ارزشمند نباشد، فاقد ارزش است. آنچه که دارای ارزش نباشد انسان به آن توجهی ندارد تداوم این حالت باعث به وجود آمدن فرهنگ بی‌توجهی می‌شود. و در نتیجه این بی‌توجهی نسبت به محیط طبیعی باعث به وجود آمدن رفتارهای غیر مسئولانه نسبت به محیط زیست می‌شود. در کل می‌توان گفت که برای ترویج و توسعه رفتارهای مسئولانه نسبت به محیط زیست در راستای حفاظت از محیط زیست، باید نحوه رفتار و روش زندگی انسان‌ها در طبیعت تغییر یابد. این مهم بدون تغییر در شناخت و معرفت انسان‌ها نسبت به محیط زیست حاصل نمی‌گردد. از این رو، تنظیم مجموعه رفتارهای زیست محیطی به عنوان

- Salehi Sadegh (2008), A Study of Factors Underpinning Environmental Attitudes and Behaviours, The University of Leeds.
- Terner, De Pierce & Batman A. (2005), The Economy of Environment. Translated by Siavash Dehghanian, Avaz Kouchaki & Ali Kolahi Ahari, Mashad University publications, 4th edition.
- measurement of ecological attitudes and knowledge. American Psychologist.
- Rafipour Faramarz (1996), Inquiries and Assumptions. Tehran, Enteshar corporation, 8th edition.
- Sadegh Salehi (2010), People and the Environment: A Study of Environmental Attitudes and Behaviour in Iran, LAP Lambert Academic Publishing, 23 April 2010.